

ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΛΒΑΝΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟΥΣ

Δώρης Κυριαζής
Ασπασία Χατζηδάκη

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Abstract

Current research in immigrant communities in Europe reveals that in many cases they are characterized by rapid language shift (e.g. Broeder & Extra 1998, Extra & Gorter 2001). The dominant society's assimilationist pressures, the salience of the dominant language for educational achievement and social integration, a loose connection between ethnic language and identity or a stigmatized identity are some of the factors that lead immigrant parents and/or their children to abandon the use of the ethnic language. The paper reports on a study of linguistic competence, practices and attitudes of Albanian parents who have emigrated to Greece in the last ten years and whose children attend Greek primary schools. This questionnaire study was conducted in the city of Thessaloniki and the prefecture of Rethymno, Crete in the spring of 2003. It aimed at identifying not only the immigrants' practices and attitudes connected to immigrant children's bilingualism but also how these variables interact with each other and with other factors such as the parents' degree of Greek language competence and use, their wish to stay in Greece for more than five years, etc.)

Λέξεις - κλειδιά

διγλωσσοι μαθητές, γλωσσική μετακίνηση (language shift), γλωσσικές στάσεις

1. Εισαγωγή

Η πολυγλωσσία που προέκυψε από τις αρχές της δεκαετίας του '90 ως αποτέλεσμα της έλευσης στη χώρα μεγάλου αριθμού οικονομικών μεταναστών έδωσε ώθηση σε ερευνητικό ενδιαφέρον για ζητήματα διγλωσσίας, κυρίως στον βαθμό που αυτή συνδέεται με την εκπαίδευση. Τα τελευταία χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί στη χώρα μας αρκετά συνέδρια, συμπόσια και ημερίδες, με θέματα που άπονται της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, της εκπαίδευσης μειονοτήτων και της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης, στα πρακτικά των οποίων μπορεί κανείς πλέον να εντοπίσει πολλές μικροέρευνες, εκπαιδευτικές παρεμβάσεις και θεωρητικές προτάσεις γύρω από αυτά τα ζητήματα (βλ. λ.χ. τα συλλογικά έργα που έχουν επιμεληθεί οι Γεωργογιάννης 2000, Αντωνοπούλου κ.α., 2000, Σκούρτου 2000, Βάμβουκας & Χατζηδάκη 2001, Τρέσσου & Μητακίδου 2002, 2003).

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερευνών αυτών, ωστόσο, αντιμετωπίζει τη διγλωσσία των αλλόγλωσσων μαθητών κυρίως ή μόνον ως προς μια διάσταση: αυτή του εκπαιδευτικού προβλήματος στο οποίο καλείται κανείς να δώσει λύση. Από τον δημόσιο διάλογο, για τις συνέπειες που έχει στο εκπαιδευτικό μας σύστημα η φοίτηση τόσων χιλιάδων μαθητών που μιλούν και μια άλλη γλώσσα στο σπίτι, απονοιάζει εντελώς η άποψη των ιδιων των μαθητών αλλά και των γονέων τους. Ταυτόχρονα, προβάλλονται με κινδυνολογική συνήθως διάθεση απόψεις περί παρακώλυσης του έργου των εκπαιδευτικών και μείωση του επιπέδου της παρεχόμενης παιδείας. Οι εκπαιδευτικοί δε, όταν καλούνται να εντοπίσουν την αιτία των προβλημάτων που έχουν οι αλλόγλωσσοι μαθητές στο σχολείο, αναδεικνύουν ως

σημαντικότερους παράγοντες την ελληπί γνώση της ελληνικής και την αδιαφορία των γονέων τους (λ.χ. Psalti & Deliyanni-Kouimtzi 1999).

2. Η παρούσα έρευνα

Η δική μας έρευνα εγγράφεται στο πλαίσιο μιας προσέγγισης που επιδιώκει να φέρει στο προσκήνιο τους ίδιους τους μετανάστες γονείς και τα παιδιά τους. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε την άνοιξη του 2003 σε 17 δημοτικά σχολεία του νομού Ρεθύμνης, στα οποία φοιτούσαν πάνω από έξι μαθητές από την Αλβανία, και σε 5 δημοτικά σχολεία της Θεσσαλονίκης, με μεγάλο αριθμό μαθητών προερχόμενων από την Αλβανία. Στηρίχτηκε σε εκτενή ερωτηματολόγια, μεταφρασμένα στα αλβανικά, τα οποία συμπληρώθηκαν από γονείς των μαθητών, οι οποίοι τα έλαβαν μέσω των παιδιών τους. Από τον συνολικό αριθμό των 464 ερωτηματολογίων που δόθηκαν στα σχολεία επιστράφηκε ένα 30%, δηλαδή 150 ερωτηματολόγια, από τα οποία τελικά χρησιμοποιήθηκαν στην επεξεργασία τα 138.¹

Τα θέματα που διερευνήσαμε όσον αφορά τους γονείς, πέρα από τα δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο κλπ), αφορούσαν:

1. τις στάσεις των γονέων απέναντι στη διγλωσσία των παιδιών τους,
2. τη συμμετοχή τους στην εκπαίδευση των παιδιών τους και τις προσδοκίες τους από το σχολείο,
3. τις γλωσσικές τους επιλογές με διάφορες κατηγορίες ομιλητών (δηλαδή, τη συχνότητα και τα μοντέλα χρήσης της αλβανικής και της ελληνικής),
4. τις πρακτικές τους όσον αφορά την καλλιέργεια της εθνοτικής γλώσσας, και
5. ενδεχόμενη γλωσσική φθορά στα αλβανικά τους εξαιτίας της συχνής χρήσης της ελληνικής.

Όσον αφορά τα παιδιά τους, μας ενδιέφερε να συλλέξουμε πληροφορίες, έστω και έμμεσα, σχετικά με:

1. τις γλωσσικές τους επιλογές με διάφορες κατηγορίες ομιλητών (δηλαδή τη συχνότητα και τα μοντέλα χρήσης της αλβανικής και της ελληνικής),
2. τη γλωσσική ικανότητα στα ελληνικά και στα αλβανικά,
3. ενδεχόμενη γλωσσική φθορά (ή ορθότερα, μειωμένη ανάπτυξη) της αλβανικής γλώσσας.

Η εισήγηση αυτή επικεντρώνεται στην παρουσίαση των ευρημάτων των σχετικών με τις στάσεις των γονέων, και συγκεκριμένα στη σημασία που αποδίδουν οι γονείς στην κατάκτηση της αλβανικής και της ελληνικής γλώσσας από τα παιδιά τους.

3. Οι στάσεις στη μεταναστευτική διγλωσσία

Στη διερεύνηση των στάσεων των υποκειμένων απέναντι στη σημασία των δύο γλωσσών

ακολουθήσαμε τη νοησιαρχική προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία οι στάσεις περιγράφουν μια εσωτερική κατάσταση ετοιμότητας του ατόμου απέναντι σε κάποιο ζήτημα ή αντικείμενο, κατάσταση η οποία το προδιαθέτει να συμπεριφερθεί με συγκεκριμένο τρόπο σε δεδομένο σερέθισμα (Fasold 1984: 147).

Έρευνες που αφορούν τη διατήρηση μειονοτικών γλωσσών από αυτόχθονες μειονοτικές ομάδες αλλά και από μεταναστευτικές ομάδες με αρκετά χρόνια παραμονής στη χώρα εγκατάστασης, συνήθως αναδεικνύουν τις θετικές στάσεις των ομιλητών ως έναν από τους παράγοντες που συμβάλλουν στη διατήρηση της μειονοτικής γλώσσας (πβ. Dorian 1981, Gardner Chloros 1981, Kuter 1989, Rohr-Sendlmeier 1990 κ.ο.κ.). Σε γενικές γραμμές μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι:

(α) σε συνεργασία με άλλους παράγοντες, οι θετικές στάσεις απέναντι στη μειονοτική γλώσσα ενδέχεται να οδηγήσουν τα μέλη της μειονοτικής ομάδας στο να απαιτήσουν ή να σιωθετήσουν μέτρα με σκοπό τη διατήρησή της, ενώ

(β) αρνητικές ή αμφίθυμες στάσεις συνδέονται με αδιαφορία για την ενεργό χρήση της και μετάδοσή της στις νεότερες γενιές, κάτι που σύμφωνα με την προσέγγιση του Joshua Fishman αποτελεί το κομβικό σημείο για την αναχαίτιση μιας επερχόμενης εγκατάλειψης της μειονοτικής γλώσσας (Fishman 2001).

Ωστόσο, οι ίδιες έρευνες αποκαλύπτουν ότι η σχέση μεταξύ θετικών στάσεων και κινητοποίησης υπέρ της διατήρησης της γλώσσας απέχει πολύ από το να είναι δεδομένη. Είτε επειδή οι γλωσσικές στάσεις δεν αποτελούν μια μονολιθική και μονοδιάστατη έννοια (Fasold 1984:148, Romaine, 1995: 288) είτε επειδή συχνά υπάρχει ασύμφωνία ανάμεσα στη γνωστική/ πραγματιστική και στη συναισθηματική διάσταση των στάσεων (λ.χ. Sikma 1990, Baker 1992, Latomaa 1993), η παρατήρηση δείχνει ότι η έκφραση θετικών στάσεων απέναντι σε μια μειονοτική γλώσσα λόγω της σύνδεσής της λ.χ. με το έθνος ή το ιστορικό παρελθόν δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι θα καταβληθούν προσπάθειες για τη μετάδοσή της στις νεότερες γενιές (ιδιαίτερα για την ελληνική μεταναστευτική Διασπορά βλ. λ.χ. Hatzidakis 1994, Χατζηδάκη 1995, 1996, και για άλλες αυτόχθονες και μεταναστευτικές ομάδες, Κωστούλα-Μακράκη 2001:115). Συνήθως επικρατεί μία ρεαλιστική, πραγματιστική προσέγγιση που σχετίζεται με τη χαμηλή αξία της μειονοτικής γλώσσας όχι μόνο ως οργάνου επικοινωνίας αλλά και ως εφόδιου για την κοινωνική άνοδο (κυρίως όταν η ομάδα αποβλέπει σε μια μόνιμη εγκατάσταση ή/ και βιώνει την απόρριψη της κυριαρχησ ομάδας). Με βάση την προσέγγιση αυτή, η μειονοτική γλώσσα αντιμετωπίζεται ως ένα σημαντικό σύμβολο ταύτισης με την ομάδα, αλλά ελάχιστοι καταβάλλουν τον απαιτούμενο κόπο για να τη μάθουν πέρα από ένα στοιχειώδες επίπεδο. Τέλος, υπάρχει και η περίπτωση της πλήρους απαξίωσης της μειονοτικής γλώσσας από τα μέλη της, τα οποία έχουν εσωτερικεύσει την αρνητική εικόνα της κυριαρχησ ομάδας για τη γλώσσα και την κουλτούρα τους και επιθυμούν να μη συνδέονται με αυτήν (λ.χ. Kuter 1989, Χατζησαββίδης 1999, Hornberger & King 2001).

Τι από όλα αυτά χαρακτηρίζει την κοινότητα των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα; Καταρχάς, λαμβάνοντας υπόψη την κατηγοριοποίηση των μειονοτικών γλωσσών² στο έδαφος της Ελλάδας σύμφωνα με τον Peter Trudgill (1992), βλέπει κανείς ότι η σύγχρονη Αλβανική

διαθέτει ερείσματα που την θέτουν σε καλύτερη μοίρα από όλες αυτές πλην της Τουρκικής:

- α) Είναι μια γλώσσα απόκλισης (γλώσσα Abstand), με οσφώς διαφορετική φυσιογνωμία από τις γειτονικές της γλώσσες.
- β) Είναι μια 'θέσει' και όχι 'φύσει' μειονοτική γλώσσα, εφόσον χρησιμοποιείται ως επίσημη γλώσσα άλλου κράτους.
- γ) Το κράτος αυτό συνορεύει με την Ελλάδα, πράγμα που διευκολύνει τις συχνές επαφές των εδώ μεταναστών με αλβανόφωνους πληθυσμούς.

Δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι, όπως συνηθίζεται στα Βαλκάνια, η αλβανική γλώσσα έχει χρησιμοποιηθεί ως όχημα και σύμβολο του αλβανικού εθνικισμού, κάτι που οπωσδήποτε της προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα και αξία στα μάτια των Αλβανών ενηλίκων τουλάχιστον.

Το σημαντικότερο, όμως, δεδομένο για την παρούσα συγκυρία είναι, κατά τη γνώμη μας, το γεγονός ότι πρόκειται για σχετικά πρόσφατη μετανάστευση με αβέβαιη έκβαση. Με αυτό εννοούμε ότι μια μεγάλη μερίδα μεταναστών από την Αλβανία έχει ως απότερο στόχο την παλιννόστηση. Ανεξάρτητα από το αν η παλιννόστηση πραγματοποιηθεί ή όχι, είναι σίγουρο ότι οι γονείς, δικαιολογημένα, λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους την παράμετρο αυτή στον σχεδιασμό της οικογενειακής γλωσσικής πολιτικής.

4. Οι στάσεις των γονέων απέναντι στην αλβανική και στην ελληνική γλώσσα

4.1. Μεθοδολογικά ζητήματα

Με βάση τη νοησιαρχική προσέγγιση στην έρευνα των στάσεων προσπαθήσαμε να τις συναγάγουμε έμμεσα από τις απαντήσεις που έδωσαν οι γονείς που συμμετείχαν στην έρευνα σε σχετικά ερωτήματα. Και για τις δύο γλώσσες, η διαδικασία διερεύνησης και επεξεργασίας των στάσεων ήταν η ίδια. Σε διαφορετικά σημεία του ερωτηματολογίου, τα υποκείμενα κλήθηκαν να απαντήσουν στο ερώτημα «Πόσο σημαντικό νομίζετε ότι είναι το να μάθει το παιδί σας καλά αλβανικά/ελληνικά;» επιλέγοντας μία από τις ακόλουθες τέσσερις απαντήσεις:

[1] Καθόλου σημαντικό	[2] Όχι ιδιαίτερα σημαντικό
[3] Αρκετά σημαντικό	[4] Πολύ σημαντικό

Στην ουσία, η διάκριση γινόταν ανάμεσα στις κατηγορίες [1] και [2] από τη μια, και στις κατηγορίες [3] και [4] από την άλλη. Τα αποτελέσματα για τις δύο γλώσσες φαίνονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1.

«Πόσο σημαντικό είναι για σας να μάθει το παιδί σας καλά ....»	αλβανικά	ελληνικά
Καθόλου σημαντικό	0,7%	3,6%
Όχι ιδιαίτερα σημαντικό	2,2%	8,8%
Αρκετά σημαντικό	8,1%	38,7%
Πολύ σημαντικό	89%	48,9%

Το 97,1% των υποκειμένων που απάντησαν θεωρούν την καλή εκμάθηση της Αλβανικής ‘*αρκετά’* ή ‘*πολύ σημαντική*’, με το 89% να τη θεωρούν ‘*πολύ σημαντική*’

Για τα ελληνικά, ‘*πολύ σημαντική*’ θεωρούν την καλή εκμάθησή της μόνον οι μισοί γονείς (48,9%), ενώ, εάν συμπεριλάβουμε και τις απόψεις για ‘*αρκετά σημαντική*’ εκμάθηση, το ποσοστό των θετικών στάσεων ανέρχεται στο 87,6%.

4.2. Επεξεργασία απαντήσεων

Στη συνέχεια των κάθε σχετικού ερωτήματος, τα υποκείμενα κλήθηκαν να δώσουν συγκεκριμένους λόγους για την τοποθέτησή τους σε μια ερώτηση ανοιχτής απάντησης.

Οι λόγοι που δόθηκαν, με τη μορφή φράσεων ή προτάσεων, έγιναν αντικείμενο επεξεργασίας βάσει της τεχνικής της ανάλυσης περιεχομένου (Βάμβουκας 1998). Ενότητα ανάλυσης υπήρξε η κάθε ξεχωριστή φράση που περιλαμβάνει έναν λόγο εκμάθησης της Αλβανικής. Υιοθετήσαμε έναν συνδυασμό ποιοτικής και ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου, γιατί αφενός μας ενδιέφερε να διαπιστώσουμε τι θεωρούσαν τα ίδια τα υποκείμενα λόγους διατήρησης της γλώσσας τους και αφετέρου θέλαμε να διαπιστώσουμε το πού δίνουν έμφαση.

4.2.1. Κατηγορίες ανάλυσης για τα αλβανικά

Στις απαντήσεις των υποκειμένων διακρίναμε τέσσερις μεγάλες θεματικές κατηγορίες, οι οποίες πήραν την ακόλουθη μορφή: *ταυτότητα, παλιννόστηση, επικοινωνία, μόρφωση*. Επίστρις, υπήρξαν ελάχιστες αναφορές απαξιωτικές για την αλβανική γλώσσα καθώς και δυο τρεις απαντήσεις που δεν στάθηκε δυνατό να κατηγοριοποιηθούν με βάση το παρόν σχήμα. Η κατηγοριοποίηση έχει ως εξής:

(α) Στους λόγους που σχετίζονται με την *ταυτότητα* εντάξαμε όλες τις αναφορές στο ότι η Αλβανική είναι η μητρική γλώσσα, η γλώσσα των έθνους, το τόπον καταγωγής ή γέννησης, ότι είναι Αλβανοί κλπ. Οι απλές αναφορές σε αυτό το γεγονός σημειώθηκαν με [T]. Εάν γινόταν αναφορά στην *αναγκαιότητα* της διατήρησης της γλώσσας αυτής ή εκφραζόταν κάποιο έντονο σχετικό συναίσθημα, σημειώναμε [Tδ]. Υπάρχουν βέβαια και ορισμένες αναφορές στη σχέση γλώσσας και ιστορίας ή παράδοσης (π.χ. «*Τα αλβανικά είναι η αρχαιότερη γλώσσα των Βαλκανίων*») οι οποίες σημειώνονται με [Τι].

Πίσω από τις απαντήσεις αυτές, και κυρίως από εκείνη που θέλει την Αλβανική ως την αρχαιότερη γλώσσα των Βαλκανίων, διαφαίνεται μια συναίσθηματική στάση εξιδανύκευσης και μυθοποίησης της μητρικής γλώσσας, η οποία έχει τις ρίζες της στα χρόνια εθνικής αφύπνισης

των Αλβανών και συγκρότησής τους ως ξεχωριστής εθνοκρατικής οντότητας. Έχουμε την αίσθηση πως, ειδικά στους Αλβανούς μετανάστες, η πίστη για την «ανωτερότητα» της γλώσσας τους - αλλά και του έθνους τους- λειτουργεί ως αντιστάθμισμα της «κατώτερης» θέσης που τους αναλογεί στην ελληνική κοινωνία.

(β) Στους λόγους που σχετίζονται με την παλιννόστηση [Π] εντάξαμε όλες τις αναφορές στο ότι θα επιστρέψουν για μόνιμη εγκατάσταση, ότι τα παιδιά τους θα σπουδάσουν εκεί κλπ.

(γ) Σε ορισμένες περιπτώσεις, δε γίνεται αναφορά στην πιθανότητα εγκατάστασης αλλά απλώς εκφράζουν την επιθυμία τους να μπορούν τα παιδιά τους να επικοινωνούν με συγγενείς και συμπατριώτες, έστω και αν πηγαίνουν στην Αλβανία μόνο για διακοπές. Αυτή η κατηγορία απαντήσεων σημειώνοταν ως 'επικοινωνία' ([ΕΠ]). Η διάκριση αυτή μας φάνηκε σημαντική, γιατί σε αυτήν την περίπτωση, η χρηστικότητα της Αλβανικής είναι εκ των πραγμάτων μειωμένη σε σχέση με την πιθανότητα παλιννόστησης και μας ενδιέφερε να δούμε πόσοι θα επικαλούνταν τέτοιους λόγους.

(δ) Μία τέταρτη κατηγορία απαντήσεων αφορούσε τη γενική, μορφωτική-παιδευτική αξία μιας γλώσσας [Μ] (λ.χ. «Κάθε επιπλέον γλώσσα μόρφωση είναι», «μια γλώσσα, όποια και να'ναι, σε βοηθάει στην κουλτούρα σου», «Η Αλβανική είναι μια παγκόσμια γλώσσα»).

Γενικά σχόλια πάνω στα ποσοτικά δεδομένα

Τα πιο σημαντικά ευρήματα έχουν ως εξής:

1. Το μεγαλύτερο ποσοστό των απαντήσεων (61,5%) αφορά λόγους που σχετίζονται με την εθνοτική ταυτότητα (σύνολο απαντήσεων *T*, *Tδ*, *Tt*).

2. Λόγοι που σχετίζονται με την παλιννόστηση αντιστοιχούν στο ένα τέταρτο των απαντήσεων (26%).³

3. Η δυνατότητα επικοινωνίας με συμπατριώτες ανεξαρτήτως παλιννόστησης αφορά ένα μικρό ποσοστό απαντήσεων (3,6%)

4. Η γενική, μορφωτική αξία της γλώσσας καταλαμβάνει ένα μικρό ποσοστό απαντήσεων (5%).

4.2.2. Κατηγορίες ανάλυσης για τα ελληνικά

Προβλέψαμε ότι στην περίπτωση της Ελληνικής δε θα υπήρχαν λόγοι ταύτισης με την ομάδα, όπως στην περίπτωση της Αλβανικής. Αντίθετα, προβλέψαμε ότι θα κυριαρχούσε μια πραγματιστική, ωφελιμιστική αντιμετώπιση της ελληνικής γλώσσας, ως ένα εργαλείο απαραίτητο σε κάποιον αλλόγλωσσο ο οποίος ζει, εργάζεται ή σπουδάζει στην Ελλάδα.⁴

Ωστόσο, στην περίπτωση των παιδιών των οικονομικών μεταναστών, τα οποία μεγαλώνουν στην Ελλάδα και συγχρωτίζονται με ελληνόπουλα τόσο μέσα στο σχολείο όσο κι έξω από αυτό, η ελληνική γλώσσα έχει και έναν σαφή κοινωνικοποιητικό ρόλο και μάλιστα πρωταρχικό. Θελήσαμε να δούμε εάν οι γονείς αντιλαμβάνονται αυτόν τον ρόλο της Ελληνικής για τα παιδιά τους. Με βάση τα παραπάνω, προχωρήσαμε σε μια διάκριση ανάμεσα σε:

(1) λόγους που αναφέρονται στο ΣΗΜΕΡΑ και συγκεκριμένα :

- στην ανάγκη επιβίωσης [ΕΠ] σε μια κοινωνία με διαφορετική γλώσσα και ό,τι αυτό συνεπάγεται
- στη φοίτηση του παιδιού στο ελληνικό σχολείο [ΣΧ]
- στον ρόλο που παίζουν τα παιδιά μεταναστών ως διερμηνείς και μεταφραστές των ενηλίκων [ΒΓ]
- στην ανάγκη ομαλής ένταξης στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον [ΕΝ].

(2) λόγους που αναφέρονται στο ΜΕΛΛΟΝ:

- πιθανή ή βέβαιη εγκατάσταση στην Ελλάδα [ΜΕ]
- πιθανότητα σπουδών [ΣΠ]
- πιθανότητα επαγγελματικής αποκατάστασης [ΕΡ].

Σε αυτήν την κατηγορία ξεχωρίσαμε, σημειώνοντας με [ΜΕΑ], όσες απόψεις εξέφραζαν την πεποιθηση ότι, ακόμη και αν επιστρέψουν στην Αλβανία, η Ελληνική μπορεί να τους φανεί χρήσιμη, λ.χ. «Μπορεί να μείνει για πάντα στην Ελλάδα. Άλλι και στην Αλβανία αν γυρίσει, μπορεί να τη χρειαστεί μια και είμαστε γειτονικές χώρες». Πρόκειται για μια γενικότερα θετική στάση απέναντι στη διγλωσσία, που αποσυνδέει τη χρήση της Ελληνικής από την αναγκαιότητα της επιβίωσης στην Ελλάδα. Με άλλα λόγια, είναι μια στάση που βρίσκεται σε αντιδιαστολή με τις απαξιωτικές στάσεις εκείνων των γονιών που θεωρούν ότι δεν είναι καθόλου ή είναι ελάχιστα σημαντικό να μάθουν τα παιδιά τους καλά ελληνικά, διότι σκοπεύουν να επιστρέψουν.

(3) Πολλές φράσεις αφορούσαν μια τρίτη κατηγορία λόγων, αυτών που αφορούν τη γενικότερη μορφωτική-παιδευτική αξία [Μ] της Ελληνικής ως γλώσσας, αποσυνδεδεμένη από την παραμονή τους στην Ελλάδα και ό,τι αυτή συνεπάγεται ως επικοινωνιακή ανάγκη.

(4) Τέλος, πέρα από ελάχιστες απαντήσεις που δεν είναι σαφές πώς μπορούν να ταξινομηθούν (κατηγορία [Δ], 'διάφορα') υπάρχει και ένα ποσοστό απαντήσεων που δείχνουν την απαξίωση της ελληνικής γλώσσας [Χ]. Στις περιπτώσεις αυτές οι γονείς έχουν απαντήσει ότι δε θεωρούν καθόλου ή θεωρούν ελάχιστα σημαντικό το να μάθουν τα παιδιά τους ελληνικά και το δικαιολογούν με απαντήσεις του τύπου «δε σκοπεύω να μείνουμε εδώ για πολύ», «θα επιστρέψουμε στην Αλβανία, το μέλλον του είναι στην Αλβανία» κλπ. Οι απόψεις καταγράφηκαν και το ποσοστό τους υπολογίζεται στο σύνολο των απαντήσεων.

Γενικά σχόλια πάνω στα ποσοτικά δεδομένα.

1. Η απάντηση που συγκεντρώνει τα υψηλότερα ποσοστά προτίμησης αφορά τη γενική μορφωτική αξία του να ξέρεις μια ακόμη γλώσσα (M=28%).
2. Επίσης, ένα σημαντικό ποσοστό (25%) συγκεντρώνουν κάποιοι λόγοι που αφορούν τη σημερινή πραγματικότητα, το ότι δηλαδή τα παιδιά τους ζουν και φοιτούν σε ελληνικά σχολεία (17% και 8% αντίστοιχα).
3. Οι λόγοι που σχετίζονται με ενσωμάτωση (απαντήσεις τύπου [ΕΝ]) αντιστοιχούν μόνο στο 10% των συνολικών απαντήσεων.
4. Η αναφορά σε πιθανή μελλοντική εγκατάσταση στην Ελλάδα γίνεται σε ένα 12% των περιπτώσεων, η πιθανότητα σπουδών αφορά ένα 8,5% και η μελλοντική

επαγγελματική αποκατάσταση μόνο ένα 3,5%. Θεωρούμε ότι αυτά τα αρκετά χαμηλά ποσοστά μάλλον αντανακλούν την πεποίθηση των περισσοτέρων οικονομικών μεταναστών από την Αλβανία ότι η παραμονή τους εδώ αποσκοπεί στη συγκέντρωση κεφαλαίου που θα επιτρέψει την παλιννόστηση στη χώρα τους και δεν αποβλέπει σε μια μονιμότερη εγκατάσταση.

5. Υπάρχουν λίγες απαντήσεις (6,5% των απαντήσεων) στις οποίες οι γονείς αναφέρουν το γιατί δεν θεωρούν σημαντική την καλή εκμάθηση της Ελληνικής. Κύρια αιτιολογία είναι η σχεδιαζόμενη παλιννόστηση.
6. Αντίθετα, σε ένα 3% των απαντήσεων εκφράζεται η άποψη ότι, ακόμη κι αν εγκατασταθούν στην Αλβανία, η ελληνική γλώσσα μπορεί να αποβεί χρήσιμη στα παιδιά τους λόγω της γειτνίασης και των σχέσεων των δύο χωρών (απαντήσεις [MEA]). Αυτή η απάντηση δείχνει μια θετική στάση απέναντι στη διγλωσσία που δε συνδυάζεται άμεσα με την μελλοντική εγκατάσταση στην Ελλάδα και μπορεί να συνδυαστεί με τις απαντήσεις που εκφράζουν μια γενική, μορφωτική αξία της Ελληνικής.

5. Επίλογος

Από τα παραπάνω προκύπτουν τα εξής για τις δύο γλώσσες, όσον αφορά το δείγμα μας πάντα και χωρίς να επιζητούμε κάποια γενίκευση για το σύνολο των οικογενειών από την Αλβανία:

1. Η καλή εκμάθηση της Ελληνικής θεωρείται σημαντική από τη συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος (86,7%). Οι λόγοι που δίνονται για αυτό αντιστοιχούν περισσότερο σε μια ρεαλιστική εκτίμηση των απαιτήσεων της σημερινής πραγματικότητας (φοίτηση στο σχολείο, επικοινωνία, καθημερινότητα) ή αποκαλύπτουν μία θετική στάση απέναντι στην πολυγλωσσία εν γένει (μορφωτική αξία της γλώσσας). Οι αναφορές σε πιθανή μελλοντική χρησιμότητα της Ελληνικής λόγω μόνιμης εγκατάστασης στη χώρα μας είναι σαφώς λιγότερες, κάτι που κατά τη γνώμη μας συμβαδίζει με την κυρίαρχη στο δείγμα επιθυμία για παλιννόστηση αλλά και την αβεβαιότητα για το μέλλον.

2. Από την άλλη, η Αλβανική αντιμετωπίζεται ως ένα σύμβολο εθνικής ταυτότητας, που δεν πρέπει επ' ουδενί να απεμποληθεί. Η σημασία της στηρίζεται τόσο στην πιθανότητα παλιννόστησης όσο και -κυρίως- στο ρόλο της ως δεσμού με το αλβανικό έθνος.

Τόσο από τις προαναφερθείσες απαντήσεις των γονέων όσο και από την έκφραση γνώμης σε άλλα ανοιχτά ερωτήματα προκύπτει το έντονο ενδιαφέρον και η ανησυχία των γονέων για το μέλλον της Αλβανικής στη νέα γενιά. Τα συναισθήματα αυτά απεικονίζονται και στον μεταναστευτικό Τύπο, ο οποίος συχνά προβάλλει περιπτώσεις οργανωμένων πρωτοβουλιών για την εκμάθησή της καθώς και τη δράση ελληνικών φορέων προς την κατεύθυνσή αυτή (διαπολιτισμικά/ πολυπολιτισμικά σχολεία, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές στην Αλβανική από ελληνικά ΜΜΕ κ.ά.).⁵ Παράλληλα, στιγματίζει και την αρνητική στάση που φαίνεται να έχουν ορισμένοι μετανάστες ως προς τη γλώσσα τους.

Η διαφανόμενη υποχώρηση της γλώσσας φαίνεται ότι προβληματίζει έντονα και τα συλλογικά όργανα των Αλβανών μεταναστών. Προς το παρόν, ωστόσο, το αίτημα για

συστηματική διδασκαλία της Αλβανικής στα μεταναστόπουλα δεν έχει βρει ακόμη έναν ισχυρό φορέα έκφρασής του. Οι λόγοι γι' αυτό σχετίζονται και με το βαθμό οργάνωσης της αλβανικής μεταναστευτικής κοινότητας αλλά και με τη βαθιά ριζωμένη αντίληψη ότι σε τέτοιου είδους θέματα η ευθύνη ανήκει αποκλειστικά στο κράτος προέλευσης. Ασκούνται έτσι πιέσεις για αποστολή βιβλίων, δορυφορικές εκπομπές της αλβανικής τηλεόρασης για την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας κ.α., αλλά το αλβανικό κράτος δε φαίνεται να έχει ανταποκριθεί στον αναμενόμενο βαθμό και σ' αυτό το σημείο δέχεται πολλές κριτικές από τις οργανώσεις μεταναστών.

Κατά τη γνώμη μας, το θέμα της διατήρησης της αλβανικής γλώσσας από τη νέα γενιά είναι εξαιρετικά σύνθετο, καθώς αφορά παραμέτρους όχι μόνο καθαρά κοινωνιογλωσσικές αλλά και πολιτικο-ιδεολογικές. Αν και η εγκατάσταση Αλβανών οικονομικών μεταναστών είναι σχετικά πρόσφατη, πιστεύουμε ότι βρισκόμαστε ήδη σε μια κρίσιμη καμπή για το μέλλον της γλώσσας. Ωστόσο, θεωρούμε ότι υπάρχουν ακόμη περιθώρια για μια εκτεταμένη και συντονισμένη σπήριξη της Αλβανικής, με απότερο στόχο πάντα την ανάπτυξη προσθετικής διγλωσσίας. Θεωρούμε ότι, ανεξαρτήτως παλιννόστησης, τα Αλβανάκια δεν πρέπει να αποκοπούν από το γλωσσικό και εθνοτικό τους περιβάλλον, για λόγους ψυχολογικούς, γνωστικούς και κοινωνικούς. Η έρευνά μας αυτή αποτελεί μια μικρή συμβολή στη διερεύνηση του θέματος, το οποίο πρέπει όμως να αντιμετωπιστεί συνολικότερα μέσα από μια διεπιστημονική διερεύνηση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- (1) Συγκεκριμένα, από τα 269 ερωτηματολόγια που μοιράστηκαν στα σχολεία του Ρεθύμνου επιστράφησαν τα 45, ενώ από τα 195 που μοιράστηκαν στη Θεσσαλονίκη επιστράφησαν τα 105.
- (2) Για μια γλωσσολογική θεώρηση του θέματος των μειονοτικών γλωσσών στην Ελλάδα βλ. τη σχετική μελέτη της Ελένης Σελλά-Μάζη (2001).
- (3) Ωστόσο, η αναφορά σε παλιννόστηση γίνεται σε 42 από τα 110 ερωτηματολόγια και αφορά το 38% των υποκειμένων που έχουν απαντήσει αυτό το ερώτημα.
- (4) Από συνεντεύξεις με γονείς που πραγματοποιήσαμε στην περιοχή του Ρεθύμνου προέκυψε ότι αντιμετωπίζουν την ελληνική γλώσσα ως ένα εργαλείο απαραίτητο για την ζωή τους εδώ, χωρίς να της προσδίδουν -οι περισσότεροι- ιδιαίτερη συναισθηματική αξία.
- (5) Η εφημερίδα «Vezhgesi» ('Παρατηρητής') στο πρώτο της κιύλας φύλλο (Θεσσαλονίκη, 29 Μαΐου 2003) φιλοξενεί συνέντευξη του Κοσμήτορα της Παιδαγωγικής Σχολής του Α.Π.Θ. με τίτλο «Τα Αλβανάκια πρέπει να μαθαίνουν τη μητρική τους γλώσσα». Η ίδια εφημερίδα προβάλλει σε άλλο φύλλο της (31 Ιουλίου 2003) την περίπτωση ελληνίδας δασκάλας η οποία έχει αρχίσει να μαθαίνει αλβανικά, προκειμένου να επικοινωνεί καλύτερα με τους Αλβανούς μαθητές της. Στο προαναφερθέν φύλλο δημοσιεύεται και ρεπορτάζ από τη Ζάκυνθο, με τίτλο «Είμαστε περίφρανοι για τις αλβανικές ρίζες μας». Στο φύλλο της 18^{ης} Ιουλίου, με τον τίτλο «Η αλβανική γλώσσα - πρόβλημα για τους μετανάστες» δημοσιεύει την ανοιχτή επιστολή Αλβανών μεταναστών από χώρες της Ευρώπης και της ΗΠΑ, οι οποίοι ζητούν τη λήψη άμεσων μέτρων από την αλβανική πολιτεία. Με τον πρωτοσέλιδο τίτλο «Τι συμβαίνει με τη γλώσσα;» η εφημερίδα «Rilindja XXI» ('Αναγέννηση') της 26^{ης} Ιουλίου 2003 αναφέρεται στο φαινόμενο συνειδητής «εγκατάλειψης» της μητρικής γλώσσας από Αλβανάκια που φοιτούν σε ελληνικά σχολεία. Το περιοδικό "Prestige" (εκδίδεται στη Θεσσαλονίκη από τον Ιούνη 2001) από τα πρώτα κιύλα τεύχη του προβάλλει την προσπάθεια ιδρυσης και λειτουργίας φροντιστηρίων εκμάθησης της Αλβανικής στη Θεσσαλονίκη και τον Βόλο μην παραλείποντας να τονίσει ότι τέτοιες προσπάθειες καρποφόρησαν επειδή βρήκαν την υποστήριξη των τοπικών κοινωνιών. Την άνοιξη του 2002 η

αλβανική τηλεόραση προέβαλε ντοκιμαντέρ με τίτλο «Οι ριζές της ταυτότητας» αφιερωμένο στις προσπάθειες της κοινότητας Αλβανών μεταναστών της Θεσσαλονίκης για τη διαφύλαξη και καλλιέργεια της γλώσσας.

(6) Ευχαριστούμε θερμά τον συνάδελφο Νίκο Ανδρεαδάκη για τη βοήθειά του με τη στατιστική ανάλυση και την υποψήφια διδάκτορα Δήμητρα Σιταρένιου για τη μετατροπή των δεδομένων των ερωτηματολογίων σε μορφή κατάλληλη για την ανάλυση.

Βιβλιογραφία

Στα ελληνικά

- Αντωνοπούλου, Νιόβη, Αναστάσιος Τσαγγαλίδης, & Μαρία Μουμτζή (επιμ.). 2000. *Η διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας. Αρχές-προβλήματα-προοπτικές* (Πρακτικά διημερίδας, Θεο/ νίκη, 2-3 Απριλίου 1999). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Βάμβουκας, Μιχάλης. 1998. *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Βάμβουκας, Μιχάλης & Ασπασία Χατζηδάκη (επιμ.). 2001. *Μάθηση και διδασκαλία της ελληνικής ως μητρικής και ως δεύτερης γλώσσας*. (Πρακτικά συνεδρίου, Ρέθυμνο, Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Κρήτης, 6-8 Οκτωβρίου 2000) Αθήνα: Ατραπός.
- Γεωργογιάννης, Παντελής (επιμ.). 2000. *Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα. Μια διαπολιτισμική προσέγγιση* (2ο Διεθνές Συνέδριο, Πανεπιστήμιο Πατρών-Π.Τ.Δ.Ε., ΚΕΔΕ, Πάτρα, 25-27 Ιουνίου 1999). Πάτρα: ΚΕΔΕ.
- Κωστούλα-Μακράκη, Νέλλη. 2001. *Γλώσσα και κοινωνία. Βασικές έννοιες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σελλά-Μάζη, Ελένη. 2001. *Διγλωσσία και Κοινωνία. Η ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Προσκήνιο.
- Σκούρτου, Ελένη (επιμ.). 2000. *Τετράδια Εργασίας Νάξου: Διγλωσσία*. Ρόδος: Παν/ μιο Αιγαίου-Π.Τ.Δ.Ε., ΕΠΕΑΕΚ.
- Τρέσσουν, Ευαγγελία & Σούλα Μητακίδου (επιμ.). 2002. *Η διδασκαλία της γλώσσας και των μαθηματικών. Εκπαίδευση γλωσσοσικών μειονοτήτων*. Θεσσαλονίκη: παρατηρητής.
- Τρέσσουν, Ευαγγελία & Σούλα Μητακίδου (επιμ.). 2003. *Οι εκπαιδευτικοί μιλούν για τις εμπειρίες τους. Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων*. Θεσσαλονίκη: παρατηρητής.
- Χατζηδάκη, Ασπασία. 1995. «Η διατήρηση της Ελληνικής από την Ελληνες μετανάστες. Μια κοινωνιο-γλωσσολογική προσέγγιση». *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 15ης Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 11-14 Μαΐου 1994*, 686-697. Θεσσαλονίκη.
- Χατζηδάκη, Ασπασία. 1996. «Η ελληνική ως μειονοτική γλώσσα στη Δυτική Ευρώπη, "ισχυρή" ή "ασθενής";» *Πρακτικά Ημερίδας με θέμα «'Ισχυρές' και 'ασθενείς' γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: όψεις των γλωσσικού ηγεμονισμού»*, Θεσσαλονίκη, 25 Απριλίου 1996, 95-104. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Χατζησαββίδης, Σωφρόνης. 1999. «Οι 'ασθενείς' γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η στάση τους απέναντι στον γλωσσικό ηγεμονισμό. Η περίπτωση της ρομανές». *«Ισχυρές» και «ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όψεις των γλωσσικού ηγεμονισμού*, επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης, 423-430. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Στα αγγλικά

- Baker, Colin. 1992. *Attitudes and Language*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Broeder, Peter & Guus Extra. 1998. *Language, Ethnicity and Education: Case Studies of Immigrant Minority Groups and Immigrant Minority Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Dorian, Nancy. 1981. *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Extra, Guus & Durk Gorter (eds). 2001. *The other languages of Europe*. Clevedon: Multilingual Matters
- Fasold, Ronald. 1984. *The Sociolinguistics of Society*. Oxford: Blackwell.
- Fishman, Joshua A. 2001. "Why is it so Hard to Save a Threatened Language?" *Can Threatened Languages Be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st century perspective*, ed. by J.A. Fishman, 1-22. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gardner Chloros, Penelope. 1991. *Language Selection and Switching in Strasbourg*. Oxford: Clarendon Press.
- Giles, Howard, Martin Hewstone & Peter Ball. 1983. "Language Attitudes in Multilingual Settings: prologue with priorities". *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 4, 2 & 3, 81-100.
- Hatzidaki, Aspassia. 1994. *Ethnic Language Use Among Second-Generation Greek Immigrants in Brussels*. Ph.D.dissertation. Vrije Universiteit Brussel.
- Hornberger, Nancy H. & K.A. King, 2001. "Reversing Quechua Language Shift in South America." *Can Threatened Languages Be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st century perspective*, ed. by J.A. Fishman, 166-94. Clevedon: Multilingual Matters.
- Kuter, Lois. 1989. "Breton vs. French: Language and the opposition of political, economic, social and cultural values." *Investigating Obsolescence. Studies in language contraction and death*, ed. by N. Dorian, 75-89. Cambridge: Cambridge University Press.
- Latomaa, Sirkku. 1993. "Parental attitudes towards child bilingualism in the Nordic countries." *Immigrant languages in Europe*, ed. by G.Extra & L.Verhoeven, 181-193. Clevedon: Multilingual Matters.
- Psalti, Anastasia & Vassiliki Deliyanni-Kouimtzi. 1999. "Greek Teachers' Views on the Education of Students from the former Soviet Union and Albania: Confusion and Transfer of Responsibility." *Education of Ethnic Minorities: Unity and Diversity* (World Association for Educational Research, 12th World Congress, Rethymno, May 9-12 1977), ed. by A.-V. Rigas, 299-308. Athens: Ellinika Grammata.
- Rohr-Sendlmeier, Una M. 1990. "Second Language Acquisition and the Development of Identity". *Language Attitudes and Language Conflict (Plurilingua IX)*, ed. by P.H. Nelde, 73-83. Bonn: Duemmler.
- Sikma, Jantsje. 1990. "The Education of Minority Languages and Conflicting Attitudes". *Language Attitudes and Language Conflict (Plurilingua IX)*, ed. by P.H. Nelde, 85-92. Bonn: Duemmler.
- Trudgill, Peter. 1992. "The Ausbau Sociolinguistics of Greece". *Plurilinguismes* (4/ juin), 167-191. Paris: CERPL.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.